

“This war is predominantly about women”

ORIENTALISTISKE DISKURSER
OM KVINNEMISHANDLING

Bestselgeren «Burned Alive» fremstiller livet i en palestinsk landsby som en dødsfelle for kvinner. Hvordan brukes æresmord, og andre overgrep mot kvinner, til å bekrefte forestillingen om Vestens overlegenhet?

Berit Thorbjørnsrud er 1. amanuensis ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk ved uio.

“oss”. Flyttingen skjer hovedsakelig fra øst til vest og/eller fra syd til nord, og anvendes dermed ofte til å bekrefte “Vestens” fortrinn overfor “resten”. “Vestens” interne debatter om kvinnemishandling forsvinner inn i et annet rom, og “de andres” mishandling blir behandlet som noe annet, noe spesielt, noe uforståelig, og noe “vi” – i kvinnesolidaritetsens navn – bør gjøre noe med.

Den indiske filosofen Uma Narayam (1997) har vist hvordan for eksempel fenomenet *dowry murders* endres når det gjøres til gjenstand for amerikansk debatt.¹ Mens man i India diskuterer dowry murders som en ulykkelig konsekvens av personers valg i spesifikke sammenhenger betinget av økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle faktorer, oppfattes de samme mord i USA som et eksempel på “death by culture”. Det vil si at mordene løsrives fra sin konkrete historiske sammenheng, og i stedet forklares som en konsekvens av en form for tidløs indisk kultur. Mens indiske mord på kvinner oppfattes som forårsaket av “kulturen” og derfor som et symbol på kvinners generelle stilling i India, forklares ikke amerikanske mord på kvinner med amerikansk kultur. Det blir dermed to usammenliknbare fenomener, og de indiske mordene oppfattes i stedet som et symbol på den enorme forskjellen det er mellom undertrykte indiske og frie amerikanske kvinner.

Det eksisterer lange tradisjoner for denne formen for “flytting” av overgrepshistorier også fra Midtøsten til vestlige land. Studier av den orientalistiske tradisjonen gir mange illustrasjoner på hvordan denne typen problemer har blitt dekontekstualisert, dramatisert og generalisert på en slik måte at de har kunnet fun-

TEKST: Berit Thorbjørnsrud

VOLD MOT KVINNER representerer et globalt problem. Kvinner mishandles, og drepes, av nære “tillitspersoner” i de fleste samfunn uansett hvor forskjellige de for øvrig måtte være kulturelt, politisk, økonomisk og sosialt.

Dette debatteres som et internt problem i en lang rekke land, men noen former for mishandling og/eller drap “flyttes” og gjøres til gjenstand for debatter i kontekster fjernt fra de opprinnelige. Gjennom denne flyttingen synes overgrepene å forandre seg på en måte som gjør dem anvendbare til å befeste ideer om folkegrupperes grunnleggende hierarkiske forskjellighet. Ironisk nok synes ny kunnskap om kvinnemishandling i andre land bare sjelden å bidra til at man oppfatter dette som et felles problem; snarere synes det å forsterke eksisterende ideer om hvor forskjellige “de andre” er fra

gere som bevis for ideen om Orienten som grunnleggende forskjellig fra (og mer tilbakestående enn) Oksidenten. Parallelt med fremveksten av islam som det nye fiendebildet har det også blitt skapt en ny interesse for overgrep mot kvinner i Midtøsten. Det publiseres et stort antall bøker som best kan beskrives som resirkulert orientalisme, men som selger i store antall (se for eksempel Thorbjørnsrud 2003a). Konfrontert med slike ”sannheten-om-det-fryktelige-livet-bak-sløret-bøker” synes forleggere og anmeldere ofte å miste enhver form for vanlig kritisk distanse. Skandalen rundt Norma Khouris forfalskede ”dokumentar” om æresmord i Jordan illustrerer dette særdeles godt.²

Etter 11. september har interessen for livet-bak-sløret igjen fått tydelige politiske overtoner. I forbindelse med USAs angrep på Afghanistan fikk Talibans kvinneundertrykkende politikk massiv oppmerksomhet, og angrepet ble deretter formulert, blant annet, som en kamp for å frigjøre kvinnene (se for eksempel Abu-Lughod 2002). Men fortellinger om overgrep mot kvinner kobles også både direkte og indirekte til den mer generelle krigen mot terror. Mange nykonservative i USA synes nå å være rørende opptatt av arabiske/muslimske kvinners livssituasjon. For eksempel Jamie Glazov, redaktør i *FrontPageMagazine*, hevder at krigen mot terror faktisk er ”predominantly about women” (9/6-04). Krigen mot terror og kampen mot æresmord dreier seg, ifølge Glazov, om den samme grunnleggende kamp for kvinners rett til ”dignity, autonomy, liberty and respect” (ibid).³

Jamie Glazov baserer sin argumentasjon på bestselgeren «Burned Alive. A victim of the law of men», som omhandler æres-

mord blant palestinere. Denne boken anvendes også av en rekke andre for å beskrive arabisk/islamsk kulturs generelle tilbakeståenhet, som bakgrunn for å forstå konflikten mellom israelere og palestinere, og som et argument for hvorfor krigen mot terror må fortsette med uforminsket styrke. Samtidig representerer «Burned Alive» et dramatisk eksempel på livet-bak-sløret-sjangeren, og den har blitt lest som en sann og sjokkerende beretning av anmeldere langt utover nykonservative krigsideologers rekker. Den fremheves også som en innføring i ”a situation most western women can(not) begin to contemplate being in, or even understand” (Pettersen 2004).

Med utgangspunkt i «Burned Alive» vil jeg i denne artikkelen vise hvordan vold mot kvinner i Midtøsten igjen anvendes for å bekrefte den grunnleggende forskjellen mellom Midtøsten og Vesten, og hvordan dette igjen anvendes for å legitimere politiske og militære strategier. Gjennom dette ønsker jeg også å vise hvorfor opprinnelig lokale problemer kan oppleves som nesten ugjenkjennelige når fortellingen om dem igjen vender tilbake til regionen. Til slutt vil jeg se nærmere på hvorfor fortellinger om overgrep mot kvinner synes å fungere så godt som materiale til å konstruere forskjeller.

Et sted fullt av hat

Boken forteller historien om palestinske Souad (pseudonym) som etter å ha overlevd et mordforsøk i 1979 rømmer til Europa hvor hun etablerer et nytt liv. Sterkt traumatisert glemmer Souad sin fortid, og det tar 20 år før hun i hvert fall delvis gjenviner sine minner. Etter å ha kommet i fokus gjennom et intervju i franske Elle,

aksepterte Souad at hennes minner skulle publiseres i sin helhet. I 2003 kom den første versjonen i Frankrike, og senere har en engelsk versjon blitt publisert blant annet i England, USA og Australia.

Souad beskriver en oppvekst i en landsby på Vestbredden preget av fattigdom og nærmest grenseløs vold. Foreldrene mishandlet henne og søsknene daglig, og de prøvde også å drepe henne ved flere anledninger. "We lived everyday with the possibility of death: it could come for no reason ... simply because Father had decided you should die."⁴ Ifølge Souad var hennes situasjon heller ikke spesiell; dette var bare slik alle levde. I landsbyen ble det også ansett som ærerikt å drepe jentebabyer, og moren

*Etter 11. september har interessen
for livet-bak-sløret fått tydelige
politiske overtoner.*

hennes drepte hele ni av Souads nyfødte søstre. Souad antyder også at døde barn ble gitt som mat til hundene. Vold beskrives for øvrig som dagligdags, og Souad var flere ganger tilstede mens folk ble drept.

Landsbyen beskrives som et sted fullt av hat, hvor kvinner ble ansett å være totalt uten verdi. Utsultet på kjærlighet lot Souad seg forføre av en nabo som forsvant da hun ble gravid. Da familien oppdaget graviditeten, diskuterte den ikke om hun skulle drepes, men om hvem som skulle gjøre det. Svogeren påtok seg oppdraget, og prøvde å brenne henne til døde. Souad klarte imidlertid å flykte og ble innlagt på et sykehus. Men det palestinske personalet nektet å pleie henne. "I knew they were let-

ting me die, because it was forbidden to intervene in a case like mine."

Souad fødte 2-3 måneder før tiden (tidspunktet varierer i de forskjellige oversettelsene), men personalet ville heller ikke pleie barnet.

Med store brannskader ble Souad overlatt til seg selv (i minst seks uker), inntil den sveitsiske hjelpearbeideren Jacqueline Thiebault fant henne og fikk tillatelse til å fly både Souad og barnet til Europa og et nytt liv.

Hvor autentisk er boken?

Det er ingen tvil om at æresmord forekommer blant palestinere; i de senere år synes forekomsten også å ha økt.⁵ Historien om Souad rommer imidlertid så mange kontroversielle påstander at den får et uvirkelig preg. Souad har selv uttalt at mange av hennes gjenvunne minner "are like scenes from a film." Etter å ha studert boken inngående, stiller også den australske historikeren, Therese Taylor, sterke spørsmål ved bokens autenticitet (2005).

Taylor påpeker at det generelle voldsnivået Souad beskriver ikke finnes i noen andre beskrivelser fra Vestbredden. Det eksisterer heller *ingen* informasjon om at palestinere praktiserer drap på jentebarn, og statistikken viser *ingen* tegn til ubalanse mellom jenter og gutter. De svært alvorlige beskyldningene mot palestinsk sykehuspersonell er helt udokumenterte, og det er vanskelig å forstå hvordan slike langsomme drap skulle kunne foregå uten at noen oppdaget det.

Souad beskrives i boken som sterkt brannskadd. I den amerikanske reklamen for boken ble det opprinnelig hevdet at hun var forbrent på 90 prosent av kroppen. Da Taylor stilte spørsmål ved dette, ble det off-

isielle tallet redusert til 60 prosent Den amerikanske forleggeren opprettholder likevel 70 prosent i sitt reklamemateriell. Ifølge The us Food and Drug administration var imidlertid 50 prosent forbrenning dødelig selv på 80-tallet, også på de beste amerikanske sykehus. Hvordan kunne da Souad overleve 60, 70 eller 90 prosent i 1979 – uten pleie? Souad fødte 2-3 måneder for tidlig. Hvordan kunne da barnet overleve uten pleie?

Souad beskriver familien som for fattig til å kjøpe sko. Likevel har den telefon (ledningen brukes for eksempel til å kvele en av døtrene), innlagt vann og til og med varmt vann. Souad synes også geografisk litt forvirret når hun plasserer naboens jorder i utkanten av Tel Aviv, og når hun tilsynelatende mener at palestinerne på Vestbredden selv kunne fastsette egne lover.

Den private sveitsiske organisasjonen Fondation Surgir fungerer indirekte som en bekreftelse på bokens autentisitet. Samtidig inneholder hvert eksemplar en oppfordring om å gi penger til Surgirs arbeid for voldstruede kvinner over hele verden:

“Souad was rescued by the Swiss charity Surgir (Arise). You can send donations to Banque cantonale vaudoise, 1001 Lausanne, account number U 5060.57.74 or to the address on the www.surgir.ch website.

Surgirs leder er Jacqueline Thibault, som opprinnelig reddet Souad, og som er medforfatter. Therese Taylor har kontaktet Surgir, men organisasjonen ønsker ikke å gi noen opplysninger om seg selv eller sitt arbeid. Surgir ønsket heller ikke å diskutere bokens anklager mot palestinsk helsepersonell. Terre Des Hommes, organ-

isasjonen som Jacqueline Thibault opprinnelig representerte, ville heller ikke gi Taylor opplysninger om seg selv, eller bekrefte skriftlig på eget brevpapir at historien om Souad er sann “in all respects.” (Taylor 2005).

Ifølge Taylor kjenner ikke palestinske kvinneaktivister Surgir. Blant jordanske er den kjent, men betraktet med stor skepsis.

Til tross for alle disse alvorlige innvendingene, hevdet likevel de franske forleggerne overfor Taylor at “the story was so entirely true that it was beyond question.” (ibid.)

Anmeldelser uten kritisk distanse

«Burned Alive» blir markedsført som en sann historie:

“The first true account ever published by a victim of an ‘honor crime’, Souad’s testimony is a shocking, moving, and harrowing story of cruelty [...] and incomparable courage. (Time Warner Bookmark).⁶ Eller som “a shocking testimony, a true story of almost unbelievable cruelty.”

Anmeldelsene synes å akseptere reklamen uten spørsmål. The Washington Post Book World skriver for eksempel: “this is not a literary effort as much as it is a rare artifact whose mere existence should be regarded as nothing less than a miracle.” (i Taylor 2005). Adrienne Petterson mener boken “eloquently tells it like it was.” Professor Sondra Rubenstein ved universitetet i Haifa vurderer også boken som en “recounting of shocking and tragic events” og som et innlegg mot “the prevailing taboo of honor killing.”⁷

Verken forleggere eller anmeldere reagerer altså på de mange og viktige spørsmål Therese Taylor stiller ved boken. Ei heller stilles det spørsmål ved at boken

faktisk hviler på det omstridte fenomenet *recovered memory syndrom*. Dette dreier seg om mennesker som på grunn av traumatiske opplevelser oppfattes å ha glemt fortiden, men som senere – ofte gjennom spesielle former for terapi – gjenvinner hukommelsen. Det diskuteres imidlertid hvordan man skal vurdere slike minners autentisitet, og om fenomenet i det hele tatt eksisterer. Livshistorier basert på denne typen gjenvunne minner karakteriseres for øvrig ofte av de samme elementer som preger Souads historie: hovedpersonen utsettes for grenseløs vold og er omgitt hovedsaklig av psykopatliknende personer som vil dem vondt. Men er slike historier virkelig virkelige? Og som Taylor spør, kan vi akseptere Souads historie som autentisk uten noen andre former for dokumentasjon? (2005)⁸

Souads historie vurderes av flere anmeldere som et typisk eksempel på “de mange tusener av æresmord som begås hvert år.” Jamie Glazov skriver at “if you are a baby girl and exonerated from death, you will confront vicious violence” (2004). Andrea Simakis (2004) mener:

“Souad’s life and near-death teaches that a society that encourages men to oppress, terrorize and kill its daughters and sisters and wives, martyr them on the altar of male ego, is capable of any cruelty.”

Ifølge Steven Vincent (2004) belyser «Burned Alive» “the viciousness of Arab tribal culture and serve as means to approach the thorny question of why Muslim nations are so poor, culturally backwards and violent.”

Ifølge Vincent kan arabiske ideer om ære, stamme, kjønnsundertrykkelse og hevsn forklare alle nåværende problemer i Midtøsten, inkludert konfliktene i Irak. I

den britiske avisen The Telegraph hevder anmelderen at boken om Souad kan gi “insight into the entire Israel/Palestine conflict” (i Taylor 2004). Jamie Glazov (2004) beskriver æresmord som bare “one of the myriad regressive and violent pathologies inherent in Arab tribal culture, where institutionalized misogyny and sexual repression intersect to spawn yearnings for violence, terror, death and suicide.”

Ifølge Andrea Simakis (2004) kan Souads historie gi oss ny forståelse for terrorisme og “the culture and psyche of bin Laden”. Simakis oppfatter – slik Souad selv hevder – at historien er typisk for kvinners livssituasjon, og hun mener dette viser oss samfunn hvor menn læres opp til grusomhet. Dette forklarer også hvorfor Muhammed Atta & co kunne fremstå som avslappet da de gikk gjennom flyplasskontrollen 11/9: “Their nonchalance should have come as no surprise. It was as easy as dousing a pregnant girl, her head bent to her chest as if in prayer, with gasoline.” (ibid.)

For Glazov (2004) representerer Souads historie: “a chilling and powerful reminder to us of the essence of the War of Terror.” Og han skriver:

“And so the War on Terror can have no better crystallization: one side allows the veneration of human beauty and its freedom, and accepts all the chance and risk that comes with it; the other lusts for the incineration of every ingredient of human desire, yearning for a sterilized and disinfected utopia where humans will be purged of what and who they are.”

“We begin to understand, therefore, why Souad was a mandatory victim in a demented and psychopathic culture, that in its lust for

death, must necessarily despise the gender that fertilizes and bestows life. And we also begin to understand why the entity that has liberated its own Souads – and threatens to liberate all the Souads of the world – must also like Souad, be annihilated. And make no mistake: those forces who seek to suffocate love – as Souad’s mother suffocated her nine baby daughters – know exactly who and what they need to extinguish.”

“And so we are at war.”

“And this war is predominantly about women.”

En historie om kvinnemishandling

Gjennom de siterte tekstene kan man observere følgende:

- man tar utgangspunkt i en forferdelig historie om kvinnemishandling
- denne aksepteres uten forbehold
- den vurderes som typisk for alle kvinner i Midtøsten
- årsaken tillegges en kulturell verdi: ære (og/eller stamme og/eller islam)
- æresbegrepet anvendes som forklaring på alle regionens problemer
- regionens menn beskrives som redde for at noen vil innføre endringer som utfordrer deres ære
- for å forsvare sin ære angriper regionens menn alle som forsøker å skape endring, dvs. de som respekterer kvinner
- derfor må alle som respekterer kvinner (dvs. “vi”) utkjempe en krig mot terror

På denne måten omdannes «Burned Alive» fra å være en fortelling om mishandling av en kvinne på Vestbredden i 1979, til å være en bok som direkte angår oss alle i dag. Eller som Glazov skriver: “We are all Souad.”

Slik skapes en virkelighet som blir vanskelig gjenkjennelig for personer med lokalkunnskap. Både kvinnemishandling og æresmord er kjente fenomener, men det er likevel klart at dette verken utgjør normen eller representerer noe alle aksepterer som naturlig. Statistikkene over æresmord i Midtøsten er preget av usikkerhet; man antar både at mord skjules som ulykker og at mord med helt andre motiver forkles som æresmord fordi morderen da kan forvente lavere straff.⁹ Samtidig bekreftes statistikkene til en viss grad av de som har engasjert seg i arbeidet mot æresmord.

Statistikken over æresmord varierer fra land til land, og tallene svinger også innad i ulike land. Som nevnt synes tallene på Vestbredden og i Gaza å stige. I Nord-Irak synes det også å ha vært en økning etter at området ble mer eller mindre autonomt på 1990-tallet. Men det er lite trolig at dette skyldes at det har blitt “mer ære” enn tidligere. Mer sannsynlig er det at Women’s Centre for Legal Aid and Councelling har rett når de forklarer for eksempel veksten blant palestinerne som en konsekvens av et samspill mellom patriarkalske normer, okkupasjon, militarisering, økonomisk krise og et systematisk sammenbrudd i grunnleggende sosiale institusjoner.¹⁰

Norma Khouris beskrivelse av jordanske kvinners livssituasjon, i skyggen av konstant frykt for æresmord, vakte sinne og frustrasjon blant jordanere engasjert i kampen mot æresmord. Ifølge dem beskrev Khouri et fiktivt Jordan, og de opplevde hennes beskrivelse både som personlig nedverdiggende og som ødeleggende for deres arbeid (Thorbjørnsrud 2004). Selv om man antar at de ønsket å forsvare eget land mot kritikk utenifra, er det likevel et faktum at deres kritikk støttes av forskn-

ingslitteraturen. Kjønn er ett av de mest studerte temaer innen Midtøstenforskning. Dermed eksisterer det mye kunnskap om hvordan begrepet ære kommer til uttrykk blant ulike grupper i ulike situasjoner på ulike tidspunkter. Faktiske æresmord er likevel lite beskrevet; det vil si at vi mangler tilstrekkelig kunnskap om hva som skjer i de tilfeller hvor *æresretorikk* blir til *faktisk praksis*.

I mange studier finner man folk sitert som hevder at hos oss må kvinner som bryter med ærbarhetsregler straffes med døden; det er bare blod som igjen kan vaske æren ren. Samtidig beskrives situasjoner hvor ærbarhetsregler faktisk brytes, og det beskrives ulike strategier som folk anvender for å skjule, dysse ned, kompensere for – eller – for rett og slett kunne leve videre med “flekete” ære. Det kan derfor synes nærliggende å stille spørsmål ved *hvilke faktorer* som bidrar til at truet ære faktisk utløser mord (Thorbjørnsrud 2003 b,c).

Til tross for manglende forskning om spesifikke mord kan man trygt slå fast at anmelderne sitert over beskriver et fiktivt Midtøsten, befolket av endimensjonale kvinnelige ofre og like endimensjonale onde menn som styrt av æren er i stand til både å myrde kvinnelige slektninger og utføre terrorhandlinger. Men deres fiktive Midtøsten reproduseres igjen i et så stort antall tekster at det representerer et alvorlig problem. Den amerikanske antropologen Lila Abu-Lughod beskriver hvordan hun etter 9/11 fikk stadige forespørsler om å bidra med beskrivelser av muslimske kvinners livssituasjon. Hun spør hvorfor

“knowing about ‘the culture’ of the region, and particularly its religious beliefs and treatment of women, was more urgent than exploring the

history and development of repressive regimes in the region and the U.S. role in this history.” (2002:784)

Fokuset på kultur mener Abu-Lughod “prevented the serious exploration of the roots and nature of human suffering in this part of the world” (ibid). I stedet for politiske og historiske forklaringer, fokuserte man på religiøse. Gjennom slik å stille andre spørsmål enn man vanligvis gjør ved en konflikt, mener Abu-Lughod man bidro til å skape kunstige forskjeller, og at man nok en gang produserte “an imaginative geography of West versus East, us versus Muslims”, og frie kvinner mot undertrykte kvinner (ibid).

På samme måte kan man observere hvordan fortellinger som i «Burned Alive» bidrar til å skape et skille mellom Øst og Vest. Overgrep mot kvinner i Øst forklares med kultur, mens overgrep mot kvinner i vestlige land aldri forklares slik – med mindre det dreier seg om overgrep i minoritetsmiljøer.¹¹ Drap på etnisk norske kvinner utført av etniske norske menn forklares heller ikke som en konsekvens av kultur.

Ulike personer vektlegger ulike faktorer i sine forsøk på å forklare vestlig/norsk mishandling og drap, men generelt henvises det til kompliserte samspill mellom ulike faktorer. Dermed fremstår også gjerningsmannen som flerdimensjonal – som et gjenkjennelig menneske, uansett hvor mye man for øvrig forkaster hans handling. Æresmorderen i Øst fremstår imidlertid som en æresstyrt robot, og dermed som umenneskelig og som spesielt skremmende. Fordi morderen oppfattes som grunnleggende forskjellig blir også hans overgrep oppfattet som forskjellige fra

“egne”. Dermed kan Adrienne Petterson introdusere sin anmeldelse av «Burned Alive» slik: “Brace yourself, for this is not an easy read, and neither is it a situation most Western women can begin to contemplate being in, or even understand”, og boken “had me crying in pity, shame and thankfulness.” (2004)

Hvorfor fungerer slike historier så godt?

Slike historier fungerer fordi kvinnemishandling selvsagt eksisterer i Midtøsten, og det er opprørende. De fleste er også opprørte over utbredelsen av mishandling i Vesten; reaksjoner som frykt og raseri er derfor allerede aktivert hos mange. Men årsaken til at kvinnemishandling i Øst oppfattes som noe annet og verre, antar jeg har sammenheng med hvordan kvinner anvendes som symbol på grupper. Og i forholdet mellom Øst og Vest har Vesten som den dominerende part gjennom minst 200 år, fokusert nettopp på forskjellene i kvinners livssituasjon; det har i mange sammenhenger blitt selve superforskjellen.

Æreskoden hviler på slik symbolsk bruk av kvinner; gruppens ære oppfattes å hvile på kvinners forvaltning av kroppslig ærbarhet. Deres ærbarhet symboliserer gruppens kontroll over egne ressurser, gruppens evne til å realisere felles idealer og deres opplevelse av seg selv som bra mennesker. I vestlige land – som for eksempel i Norge – oppfattes kvinners frie og likestilte posisjon som et viktig element i for eksempel nasjonal identitet. Det er nettopp hva som skiller “oss” fra “dem.”

Den globale makt(u)balansen har gitt Vesten makt til å definere denne forskjellen som et symbol på sivilisatorisk hierarki: “vi” har kommet lenger enn “dem”. Fortellinger om “de andres” problemer blir

dermed bevis på det “vi” allerede visste. Samtidig kan det være at kunnskapen om at det også i Vesten eksisterer et alvorlig mishandlingsproblem, forsterker behovet for bekreftelse på at “de andres” problemer er verre. Økt likestilling i land som Norge synes nemlig *ikke* å ha redusert forekomsten av mishandling. Dette skaper selvsagt uro, og det kan igjen reise spørsmål ved vanlige antakelser om forholdet mellom likestilling og mishandling.

Slike historier fungerer også fordi de konstrueres så forskjellig at de per definisjon vil bekrefte at mishandling i Øst er forskjellig fra mishandling i Vest. I typiske

❧

Overgrep mot kvinner i Øst forklares med kultur, mens overgrep mot kvinner i Vest aldri forklares slik.

❧

historier fra Øst utstyres verken offer eller gjerningsmann med fortid og fremtid; de er uten personlighet, uten ambivalens, og bare sjelden fremstår de som personer med motstridende drømmer og idealer som de strever med å realisere. Gjerningsmennene fremstilles som om de er *utvetydige helter* innen eget samfunn, *ikke* som personer som har mistet kontrollen. I debatter om mishandling i vestlige land ser man imidlertid på gjerningsmennene som flerdimensjonale personer som på grunn av ulike – ofte tragiske – årsaker har anvendt vold. For bedre å forstå hva som her utløser mishandling, og for å få gjennomslag for at dette representerer et alvorlig problem, har man lagt stor vekt på empirisk etterrettelighet. Man har vært varsom med generalisering, og forsøk på å

forklare mishandling som noe typisk for menn, har raskt blitt avvist. Påstander om at kvinnemishandling er så utbredt at det kan karakteriseres som “normalt”, har også utløst sterke reaksjoner.¹² Å anvende begreper om kultur – for eksempel norsk –

Souads historie vurderes som et typisk eksempel på “de mange tusener av æresmord som begås hvert år.”

for å forklare kvinnemishandling synes også å bli oppfattet som irrelevant.

Forenklingen av gjerningsmenn (det vil si typiske menn?) i Øst kan gjøre dem lettere å tenke med, og dermed kan de bekrefte egen identitet. Gjennom å illustrere det som er verre, kan misforholdet mellom idealer og virkelighet *her* oppleves som mindre viktig. Prisen er imidlertid at menn fra Øst fremstår som skremmende, og at man lettere kan la seg overbevise om at det *der* kan og må anvendes spesielle politiske strategier.

Poenget er *ikke* å konkludere med at det er like mye mishandling i Vesten som i Midtøsten, eller at æresmord er *det samme* som mer kjente sjalusimord, rusrelaterte mord eller de mord som faktisk skjuler seg bak begrepet familietragedie. Sammenlikninger av utbredelse må baseres på empiriske studier, og slike har vi ennå ikke. Eksisterende mordstatistikker indikerer imidlertid at tallene på døde kvinner kan være mer sammenliknbare enn man ville forvente.¹³ Likheter og forskjeller mellom ulike kategorier mord må også undersøkes empirisk. Det er bare på bakgrunn av innsiktsfulle studier man kan trekke kon-

klusjoner, og slike mangler i altfor stor grad. Problemet er imidlertid at mange allerede viser en sterk vilje til å konkludere, og at forsøk på å diskutere mulige likheter avvises som illegitime.

Slik Uma Narayam (1997) påpeker finner man selvsagt ikke medgiftsrelaterte mord i USA, simpelthen fordi medgiftssystemet knapt eksisterer. På den annen side finner man svært få mord med skytevåpen i sammenheng med samlivsbrudd i India, simpelthen fordi både skytevåpen og samlivsbrudd er sjeldne. Men kan man likevel hevde at disse ulike mordkategoriene *ikke* har *noen* fellestrekk, eller at den indiske varianten er *verre* enn den amerikanske? I så fall, fra hvem sitt synspunkt er det verre?

I debatter om æresmord avvises mulige sammenlikninger med at slike mord aksepteres lokalt, og at morderen til og med utropes til helt, mens en som utfører et sjalusimord verken oppmuntres eller utropes til helt etterpå. Slik formulert representerer dette en viktig forskjell. Men samtidig vil jeg påpeke at vi ikke har tilstrekkelig kunnskap om hva som faktisk bidrar til at æresretorikk omgjøres til mord, og om hva som skjer i etterkant av et mord. På bakgrunn av tilgjengelig materiale, og egen forskning fra Egypt, kan det imidlertid synes vanskelig å konkludere med at folk lokalt *alltid er enige* om hva som bør skje, og hvordan slike handlinger skal vurderes etterpå. I tillegg vil jeg påpeke at vi også mangler kunnskap om sjalusimord og familietragedier. Mitt poeng er å påpeke tendensen til å etablere mord “her” og mord “der” som per definisjon forskjellige; med et slikt utgangspunkt kan man faktisk ikke finne annet enn forskjeller. Dessuten: Selv om de ulike kategoriene mord viser seg å være forskjellige, har de likevel til

felles at de utføres av konkrete personer som befinner seg i situasjoner de ikke klarer å kontrollere. Å drepe for ærens skyld dreier seg nemlig også om å gjenvinne en kontroll som alle vet at du har tapt.

Er du ikke med oss, er du mot oss

I artikkelen “Do Muslim Women Really Need Saving” stilte Lila Abu-Lughod spørsmål ved hvorfor muslimske kvinners livssituasjon var relevant for å forstå situasjonen i Midtøsten generelt og Afghanistan spesielt (2002). Hun stilte seg også skeptisk til at omsorg med kvinner best kunne demonstreres gjennom militære okkupasjoner. Abu-Lughod tok dessuten opp fundamentale spørsmål i forhold til makt og forskjellighet; hvem skal avgjøre hva som er bra for kvinner, og hva som er undertrykkende? På bakgrunn av egne studier argumenterte Abu-Lughod for kvinners rett selv å avgjøre hva de mener er best for dem – i de situasjoner de befinner seg.

På bakgrunn av denne artikkelen kom Abu-Lughod i søkelyset til Campus Watch.⁴ Hennes synspunkter ble grundig kritisert og latterliggjort, og det ble stilt alvorlige spørsmål ved hennes evne til å forstå andre kvinners smerte. Hun ble også beskyldt for å forsvare undertrykkelse og overgrep i kulturen og/eller i islams navn.

Campus Watch har åpenbare politiske mål, men den type beskyldninger de retter mot Abu-Lughod repeteres også i helt andre fora. Ideen om at noen ofrer kvinner på kulturen/religionens alter har fått en slik gyldighet at det faktisk kan være vanskelig å argumentere for en vanlig analytisk tilnærming til kvinnerelaterte temaer. Gjennom at det har blitt vanlig å diskutere også kvinners situasjon i et men-

neskerettighetsperspektiv, har dette problemet – i mange sammenhenger – blitt forsterket. Det skyldes at menneskerettighetsperspektivet ofte defineres så snevert at det nærmest blir synonymt med vestlig likestillingsideologi. Kvinners vilje til å definere alternative livsmål blir uten legitimitet, og de defineres lett som ofre som ikke vet bedre. Utenforstående som støtter deres rett til selv å definere sine idealer, plasseres lett i samme bås som Campus Watch plasserer Abu-Lughod.

Stiller man krav til empirisk belegg for generaliseringer om fenomener som æresmord, oppfattes dette ofte som at man henger seg opp i detaljer i stedet for å fokusere på selve problemet. I en nettdebatt etter at Norma Houris bok ble avslørt som en forfalskning, var det for eksempel en som innvendte at dette ikke spilte noen rolle, for den var *egentlig sann* likevel. Stiller man likeledes spørsmål ved hvordan fortellingene om “de andres” mishandling anvendes i egen identitetsbygging, utløser dette ofte anklager om at man ikke bryr seg og/eller ikke er villig til innrømme “de andres” problemer. Forsøksvise sammenlikninger av mord “her” og “der” oppfattes også – ironisk nok – ofte som uttrykk for et ønske om å redusere alvorligheten av “de andres” overgrep.

I norsk sammenheng har det så vidt meg bekjent aldri forekommet at noen har argumentert for at æresmord bør aksepteres. Likevel gjentas det ofte at “det må være grenser for kulturforståelse; man kan dog ikke akseptere æresmord!” Gjennom slike kommentarer impliserer man både at æresmord skyldes kulturen, og at noen derfor mener det bør aksepteres. Denne anklagen smitter over på de som mener også æresmord må være gjenstand

for samme vurderinger som andre overgrep. En slik posisjon blir mistenkeliggjort som om man *egentlig* aksepterer overgrep – bare det er på grunn av kultur. Motsatt kan man få en konkurranse om å ta mest mulig avstand fra nettopp æresmord. I etterkant av mordet på Fadime spekulerte til og med representanter for dommerstanden på om ikke æresmordere egentlig burde straffes hardere enn andre. Implisitt synes da æresmord å bli oppfattet som verre enn andre mord. Men hvis det er slik, betyr det at det er bedre å drepe av sjalusi eller av økonomiske motiver?

Rammene for å diskutere denne typen temaer kan bli så snevre at spørsmål om hvorvidt Souads historie er sann, risikerer å utløse mistanke om at man ikke bryr seg om alle de andre ofrene for mishandling og drap. Men på den måten gjenskaper man Bush' ultimatum om at er du ikke med oss, er du mot oss. Med andre ord, er du ikke helt og holdent med Souad så er du mot alle Souad'ene. Men reproduserer vi slike fortolkningsrammer ender vi samtidig med å resirkulere tradisjonell orientalisme. Da unngår vi å lære mer om "oss selv", og "vi" kan da heller ikke bidra til den kamp tusenvis av kvinner (og menn) i Midtøsten kjemper for å redusere overgrep og styrke kvinners rettigheter. Dette er en kamp – som i likhet med i Norge eller i andre vestlige land – må føres med kunnskap og med innsikt i lokale situasjoner.

• f •

LITTERATURLISTE:

Abu-Lughod, Lila (2002)
 "Do Muslim Women Really Need Saving?"
 Anthropological Reflections on Cultural

Relativism and its Others", i *American Anthropologist* 104(3):783-790

Ahmed, Leila (1992)
 «Women and Gender in Islam», New Haven, CT: Yale University Press

Glazov, Jamie (2004)
 "We are all Souad", *FrontPageMagazine* 9.6

Lazreg, Marnia (1994)
 «The Eloquence of Silence: Algerian Women in Question», New York: Routledge

Narayam, Uma (1997)
 «Dislocating cultures. Identities, traditions, and third world feminism», Routledge, New York, London

Petterson, Adrienne (2004)
 Anmeldelse av «Burned Alive. A Victim of the Law of Men»: www.geocities.com/pettprojects/brburned.html?200523

Rubenstein, Sondra M. (22/2-2005)
 Book Review – On Honor Killings: www.theprismgroup.org/articles/books_review_on_honor_killings.html

Simakis, Andrea (2004)
 "Honor Crimes may give insight into terrorism", *The Plain Dealer Sunday Magazine* 15/8, finnes også på: [hht://blog.camera.org/archives/2005/06/honor_killings.html](http://blog.camera.org/archives/2005/06/honor_killings.html)

Taylor, Therese (2/5-2005)
 "Truth, History and Honor Killing. A Review of «Burned Alive»": <http://www.antiwar.com/orig/ttaylor.php?articleid=5801>

Thorbjørnsrud, Berit (2003a)
 “Weeping for the Muslim Cinderellas. A Lament of Tears shed though not shared”, i Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning (2)

(2003b)
 “En skråsikker bok om ære” i Nytt norsk Tidsskrift

(2003c)
 “Hva er forholdet mellom tap av ære og æresdrap?” i konferanserapport fra MIRASenterets nettverksseminar: Vold mot kvinner og strategier for forebygging

(2004)
 “Svindel – og slett forlagsarbeid”
 Dagbladet 2/10

Vincent, Steven (2004)
 “The War on Arab Tribalism”,
 FrontPageMagazine 26/5

- 1 Betegnelsen *dowry murders* anvendes generelt om drap begått av en familie som forgyves har forsøkt å presse mer medgift ut av en svigerdatters familie. Drapene forkles ofte som såkalte kjøkkenulykker forårsaket av primuser som eksploderer og antenner kvinner mens de lager mat. Det har vært en sterk økning i slike mord de siste tiårene.
- 2 Med boken «Honor Lost» (2003) om æresmordet på en venninne i Amman, ble Norma Khouri både bestselgende forfatter og verdensberømt heltinne i kamp mot æresmord. Ingen stilte spørsmål ved boken selv da jordanske kvinner som kjemper mot æresmord påpekte at boken ikke kunne være skrevet av noen fra Jordan. Først da en australsk journalist påviste at Norma Khouri var en etter-søkt svindlerske fra Chicago ble forlagene tvunget til å trekke boken i 2004 (se Thorbjørnsrud 2004). Khouris bok ble publisert på store og anerkjente forlag som Simon & Schuster Inc. og Random House.
- 3 FrontPageMagazine tilhører Center for Study of Popular Culture ledet av David Horowitz. Den sterkt nykonservative Horowitz kjemper mot hva han kaller “liberal bias” innen akademia, og synes å ha samme definisjon av akademisk frihet som kretsen rundt Campus Watch. For å styrke den akademiske friheten oppfordres studenter og ansatte til å rapportere om undervisning og forskning på Midtøsten som strider mot amerikanske interesser.
- 4 Sitatene mangler sidehenvisinger fordi de er hentet fra tekster på internett.

5 Se f.eks. nettsidene til CIMEL and INTERIGHTS Honor Crimes Project: Arab Laws. (http://www.soas.ac.uk/honourcrimes/Mat_ArabLaws.htm).

6 Det er typisk for denne sjangeren at bøkene beskrives som *den første fortellingen om ...*, uansett hvor mange andre slike bøker som allerede har blitt publisert.

7 Et annet typisk sjangertrekk er at bøkens tematikk hevdes å bryte med rådende tabuer. Samtidig hevder for eksempel «Burned Alive» at æresmord er vanlig, typisk og allment akseptert. Men hvordan kan noe være både tabu å omtale og samtidig allment akseptert?

8 Binjamin Wilkomirski utgav i 1995 boken «Fragments», basert på sine gjenvunne minner fra sin barndom i en KZ-leir. Boken ble strålende mottatt, men ble senere avslørt som fiksjon; Wilkomirski hadde aldri vært i nærheten av noen leir.

9 Utdrag fra lover som regulerer æresmord i arabiske land, kan man finne på: http://www.soas.ac.uk/honourcrimes/Mat_ArabLaws.htm Generelt defineres æresrelaterede motiver som formildende omstendigheter og straffene kan derfor være svært lave.

10 <http://www.wclac.org/press/12may2005.html>

11 Se Mona Chollets artikkel i Le Monde Diplomatique, mai 2005, for en meget interessant analyse av hvordan det i Frankrike kan observeres en klar tendens til at mord på kvinner i muslimske minoritetsmiljøer forklares som kulturelle, mens mord i majoriteten forklares på andre måter. “Muslimske mord” beskrives gjennomgående som annerledes, som verre og som et større problem enn mord på majoritetskvinner.

12 Professor Eva Lundgren har for eksempel skapt meget heftige debatter i Sverige, ved å hevde at hennes data indikerer nettopp dette.

13 Uma Narayam viser for eksempel på antall *dowry murders* i India og antall amerikanske kvinner drept med skytevåpen av nåværende eller tidligere partnere, kan sammenliknes (1997).

14 <http://www.campus-watch.org/article/id/2046>